

**Karel Komárek, *Osobní jména v českých biblích*,
VOTOBIA, Olomouc 2000, 132 s.**

Książka Karla Komárka, wydana przez młode, ale dla humanistyki czeskiej już zasłużone, olomunieckie wydawnictwo VOTOBIA, traktuje o antroponimii biblijnej jako o zjawisku kulturowym, swoistym pod względem translatorycznym, onimicznym i gramatycznym. Zadania jego wielostronnego opisu podjął się filolog, zajmujący się kwestiami onomastyki, jak również zagadnieniami języka artystycznego oraz interpretacją i krytyką tekstów literackich, jednocześnie zaś współpracownik wielu czasopism kulturalnych (m.in. „Proglas”, „Host”, „Aluze”, „Akord”).

Omawiana praca ma charakter bohemistyczny. Jak pisze we wstępie Autor, jej przedmiotem jest materiał nazewniczy zaczerpnięty z tekstów czeskich (tj. z 16 przekładów *Biblii*, od poł. XIV do końca XX w.), celem zaś „jedynie wyjaśnienie brzmienia nazw osobowych”. Faktycznie jednak dzięki kompetencji jej Autora książka niejednokrotnie wykracza poza zakres jednej dyscypliny filologicznej (w celach porównawczych przytacza i analizuje Autor materiał hebrajski, grecki, łaciński oraz przykłady nazw z innych języków starożytnego Wschodu), „wyjaśnianie brzmienia” zaś wymaga czasem nie tylko szczegółowej znajomości realiów historycznych, ale również dotyka złożonych problemów tekstologicznych, semantycznych i egzegetycznych. We wstępie książki czytelnik znajdzie również podstawowe wiadomości dotyczące czeskich przekładów *Biblii* i omówienie literatury przedmiotu.

Komárek ujmuje problemy „brzmienia” imion biblijnych w czeskich przekładach z czterech punktów widzenia. Omawia kolejno: wpływ tekstu wyjściowego na formy nazw osobowych w przekładach (rozdział I), status onimiczny zasobu czeskich imion biblijnych (rozdział II), rozwój ich postaci fonetycznej (rozdział III) oraz ich adaptację do systemu morfologicznego języka czeskiego (rozdział IV). Porównując czeskie przekłady oparte na Wulgacie i tłumaczeniach z języków oryginalnych, badacz dzieli omawiany materiał na dwie grupy: nazwy tradycyjne i nazwy transkrybowane.

Czeskie tradycyjne nazwy biblijne wywodzą się – według K. Komárka – przede wszystkim od nazw łacińskich i są zachowane w postaci szczeszczonej, pochodzą więc z Wulgaty, która była podstawą przekładów w dobie staroczeskiej

i późniejszej (kilku innych, późniejszych przekładów katolickich). Natomiast nazwy transkrybowane wprowadzano do czeskich tekstów Pisma Świętego na podstawie nazw oryginalnych, zachowując specyfikę języka wyjściowego. Zjawisko to da się zauważyć już w *Biblii Kralickéj* (Kral). Autor stwierdza, że w rozwoju czeskich przekładów *Biblii* ukształtował się uzus, oparty na tradycyjnych formach imion postaci biblijnych. Zwyczaj ten jest w dalszym ciągu respektowany, np. w katolickim przekładzie liturgicznym z początku lat siedemdziesiątych XX wieku czy w tzw. *Biblii Jerozolimskiej* (Jeruz), tłumaczonej ostatnio z francuskiego przekładu opracowanego w dominikańskiej Szkole Biblii w Jerozolimie.

Do przekładów mniej związanych z tradycją należy wydany w 1979 r. przekład ekumeniczny (Ekum), który respektuje tylko najbardziej znane imiona, jak *Eva*, *Mojžiš*, *Samson*, *Šalomoun* (ale już nie: *Baal-zebul*, *Elišeba*, *Metušelach*). Albowiem tradycyjne brzmienia antroponimów biblijnych są związane ze zjawiskiem reprodukcji imion biblijnych w sferze onimicznej i apelatywnej każdego języka.

Do problemów przekładu autor zalicza m.in. wariantywność imiennictwa biblijnego (wynikającą z użycia form obocznych i historycznych, ale także z wewnątrzbiblijnej adaptacji nazw, czyli tzw. hebraizacji czy greczyzacji), występowanie omawianych nazw w zestawieniach polionimicznych oraz ich nie zawsze pełną samodzielność onimiczną (por. określenia Autora nazw atrybutywnych i symbolicznych). Wynikają one z omawianego materiału, a podjęcie ich opisu przybliża czeskiemu czytelnikowi także teoretyczne zagadnienia antroponimii biblijnej. Komárek wykazuje, że niezajomość przytoczonych tu właściwości nazw biblijnych jest przyczyną różnych potknięć i niekonsekwencji tłumaczenia (np. nierozpoznanie wariantów tego samego imienia, interpretacja określeń jako nazw, wynikająca z niezajomości realiów świata biblijnego itp.). W wielu przypadkach jednak tłumacze twórczo korzystali z tych możliwości, stosując formy oryginalne i adaptowane oraz warianty tego samego imienia dla odróżnienia postaci (np.: w Kral.: *Jezus* Kol 4, 11; *Jozue* Dz 7, 45; *Ježíš* Mt 1, 1; *Miriam* 1 Krn 4, 17; *Maria* Wj 15, 20; Łk 1, 27; w Ekum: *Jozue* Wj 17, 9; *Jóšua* 1 Sm 6, 14; *Ježíš* Mt 1, 1; *Jozue* Dz 7, 45), obudowując nazwy o charakterze atrybutywnym czy symbolicznym informacjami dodatkowymi, np. wyjaśnieniem znaczenia lub dodaniem ich czeskiego ekwiwalentu (por. Ekum: *Jmenuje se Nabal (to je Bloud) a jen blud je v něm* i Jeruz: *Jmenuje se Tupec a opravdu úplně otupěl*, 1Sm 25,25), używając form reprodukowanych w języku i uwzględniając pozatekstową onimizację niektórych określeń (stąd wynika użycie określenia *Mesiáš* zamiast *Kristus* i pozostawienie w przekładzie niepotwierdzonego w tekście oryginalnym imienia *Malchiáš*, Ekum).

Autor stwierdza w czeskich przekładach *Biblii* tendencję do ustalenia adaptowanych i transkrybowanych postaci graficznych i dźwiękowych. Zjawisko to wpływa z kolei na całkowite podporządkowanie omawianych nazw wymogom czeskiego systemu morfologicznego, co oznacza ich pełną adaptację fleksyjną,

a czasem nawet pierwszeństwo wyboru najbardziej produktywnych wariantów deklinacji (por. np. gen. *Achaze*, *Perese*, *Pinchase*, Jeruz oraz *Achaza*, *Peresa*, *Pinchasa*, Ekum).

Wartość opracowania Karla Komárka podwyższa sposób przytaczania obfitego materiału. Cytaty zostały dobrane bowiem bardzo celnie, tak że stanowią niezbędną ilustrację omawianych zjawisk, nie nużą zaś gąszczem szczegółów, nadmierną egzemplifikacją. Zbyt dociekliwy czytelnik wytknie – być może – w kilku miejscach niekompletność przykładów. Trzeba jednak pamiętać, że opracowanie monograficzne, choćby było najbardziej drobiazgowe, nie zastąpi słownika (nazewnictwo biblijne z pewnością dostarcza materiału do takiej publikacji).

Zbytnią oszczędność przytoczeń daje się zauważyć jedynie w akapitach poświęconych zjawisku reprodukcji imion biblijnych, zwłaszcza ich apelatywizacji w leksyce i frazeologii (autor nie odsyła tu do pracy Patrika Ouředníka, *Aniž jest co nového pod sluncem*, wydanej przez Młodą Frontę w 1994 r., pozycji tej brak również w bibliografii).

Orientację w omawianym materiale znacznie ułatwia zamieszczony na końcu książki indeks, zawierający 1278 imion biblijnych zaczerpniętych z czeskich przekładów oraz tekstów oryginalnych i pośredniczących (wyróżnionych odpowiednim skrótem).

W wykazie cytowanej literatury obok skrzętnie zebranych czeskich publikacji poświęconych nazewnictwu biblijnemu znalazło się też kilkadziesiąt tytułów prac polskich badaczy, z których dorobku Autor obficie korzystał.

Książka Karla Komárka jest napisana przystępnie, złożone kwestie biblijnej antroponimii Autor wyjaśnia klarownie, unikając zbędnych komplikacji (pseudo)naukowego dyskursu. Jednocześnie zaś konstruuje swoje wywody z dużą precyzją i erudycją, w pełni profesjonalnie.

Jaroslav Malicki

**Irena Bogoczová, *Typologicky relevantní rozdíly mezi polštinou a češtinou jako zdroj jazykové interference*.
Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity,
nr 140, Ostrava 2001, 266 s.**

Praca Ireny Bogoczovej prezentuje wyniki dziesięcioletnich badań Autorki nad komunikacją językową na terenie czeskiego Śląska. Badaczka skierowała swoją uwagę na język pisany w oparciu o prace pisemne uczniów gimnazjum w Czeskim Cieszynie i Karwinie oraz szkół średnich w polskiej części Cieszyna.

W części wstępnej Autorka charakteryzuje materiał badawczy, sposób i metody jego opracowywania. Podkreśla fakt, że „nie starała się o statystyczne opracowanie danych językowych, ale preferowała metodę polegającą na oceniających komentarzach oświetlających dany problem” (s. 11). W ten sposób pragnęła jednocześnie zdokumentować zebrany materiał.

Dalsze rozdziały poświęcone są problemom bilingwizmu, dyglosji i interferencji. W związku z tym konieczny był opis subregionu cieszyńskiego. To znajdujemy zaraz na początku kolejnego rozdziału, gdzie została zaprezentowana sytuacja językowa w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego (na tzw. Zaolziu). Wagę tego problemu podkreśla fakt, że na Zaolziu przeplatają się dwa języki narodowe – język polski ogólny (z pierwiastkami regionalnymi) oraz język czeski, tzw. spisowná čeština (również zabarwiony regionalnie). Ponadto w komunikacji familiarnej pojawia się także gwara cieszyńska. Wszystko to wzmaga problem interferencji językowej.

Dalsze rozdziały zawierają badania Autorki nad morfologią (podrozdziały: *Morfologia słowotwórcza* i *Morfologia fleksyjna*), składnią, słownictwem i ortografią, o której włączeniu do pracy zdecydował fakt, iż pewne zjawiska fonologiczne odzwierciedlają się właśnie w grafii, toteż znajomość czeskich norm ortograficznych i ich wpływ na polskie teksty pisane zdecydowała o włączeniu również tego rozdziału do pracy. Warto tu nadmienić, że Irena Bogoczová przyjęła podział nowszy morfologii (nie zawsze zgodny z tradycją czeskiej gramatyki, por. np. podział na morfologię i słowotwórstwo w gramatyce *Příruční mluvnice češtiny* 1995 czy podział na formalną fleksję i słowotwórstwo w gramatyce *Čeština – řeč a jazyk* 2001), nawiązując tym samym do gramatyki polskich.

W swoich rozważaniach Autorka wychodzi od uwag teoretycznych, systematyzując terminologię, którą dalej się posługuje. Następnie analizuje przykłady przejawów interferencji z badanych tekstów, kończąc obszernym komentarzem. Zadziwiające jest, z jaką wnikliwością Bogoczová kompletowała materiał do opisu zjawisk oraz analizowała go, uwzględniając przy tym metody komparatystyki językoznawczej, zwłaszcza czesko-polskiej.

Dokładne przygotowanie teoretyczne, bogaty materiał badawczy i jego rzeczowa analiza świadczą o dogłębnym i wszechstronnym podejściu do omawianej problematyki. Można więc z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że cel wytyczony przez Autorkę „poskytnout pravdivý obraz jazykové situace ve zkoumaném regionu” (s. 232) został osiągnięty.

Monografia Ireny Bogoczovej pt. *Typologicky relevantní rozdíly mezi polštinou a češtinou jako zdroj jazykové interference* jest cenną pozycją naukową nie tylko ze względu na jej walory poznawcze i metodologiczne, lecz również ze względu na możliwości wykorzystania jej przy opracowywaniu podręczników dla uczniów z omawianego obszaru. Można z całą odpowiedzialnością polecić powyższą pozycję nie tylko naukowcom, zajmującym się problemami czesko-

-polskiej interferencji, lecz również nauczycielom i pozostałym osobom, interesującym się zagadnieniami kultury języka.

Jana Raclavská

Sborník Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity. Lingvistica 1, red. I. Kolářová i L. Pavera, Opava 2001, 180 s.

Byl vydán u příležitosti životního jubilea vedoucího oddělení lingvistiky Ústavu bohemistiky a knihovnictví doc. PhDr. Vladimíra Šaura, CSc. (nar. 30. 12. 1937). Vyšel se zpožděním v roce 2001, redigován byl I. Kolářovou a L. Pavrou. Součástí sborníku je přehled Šaurovy publikační činnosti (od roku 1960 do 1.3.1998).

Slavistickou a bohemistickou vědeckou činnost jubilatovu stručně, ale pregnantně zhodnotil prof. Milan Jelínek. Zdůraznil jeho významnou práci v Ústavu pro jazyk český ČSAV, bohatou činnost publikační i úspěšné vysokoškolské působení v posledním desetiletí. Do sborníku sám přispěl studií *Václav Ertl jako kritik jazykového purismu*, v níž ukázal, jak tento lingvista výrazně ovlivnil kodifikaci a kulturu spisovné češtiny, odsuzoval puristický jazykový diletantismus apod. Zdůraznil však, že v praktické lingvistické činnosti V. Ertl hranice některých puristických příkazů nepřekročil.

Jubilant sám přispěl do sborníku dvěma tituly. Ve stati *Metodologické poznámky k diachronní lingvistice* upozorňuje na nepřesnosti při tvorbě některých hesel *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského*. Příspěvek *O vzájemném vztahu literárního jazyka a dialektů v česko-bulharském porovnání* označuje dialekt za celek, z něhož čerpá spisovný i literární jazyk. Pojmy dialekt, interdialekt, spisovný jazyk a literární jazyk v článku charakterizuje a definuje.

Významně přispěli do jubilatova sborníku jeho spolupracovníci a žáci: H. Tešnar se zabývá proměnami českého pravopisu v 1. polovině 19. století. N. Utěšená si všímá podmínek přechodu sloves v rámci slovesných tříd. Vedle teoretické lingvistické analýzy materiálu je přínosem i počítačový program, který by měl studium problematiky zpříjemnit a usnadnit. I. Kolářová se zamýšlí se zaujetím nad typy otázek se slovesem *myslet* a funkcí tohoto slovesa v nich, kdežto M. Drápela nachází pozoruhodnou tematiku ve studiu diferencí mezi projevem televizních moderátorů a formami jejich přepisu v teletextových titulcích. V. Pfeffer se v příspěvku o jazyku triviální literatury musel vypořádat s vysvětlením pojmu na pozadí pojmenování paraliteratura, literatura asfaltová, bulvární.

Sám nabízí i pojem literatura konzumní. Poučený výklad o současném stavu zkoumání publicistického funkčního stylu, založený na studiu bohaté literatury k této problematice, přináší L. Binar. Ve studii o pojmech *centrum* a *periferie* z hlediska sémiotiky řeší L. Martinek kromě aplikace obou pojmů na geografický prostor také jejich vztah k pojmenováním provincie, oblast, kraj a region, regionální literatura, regionální kultura. L. Pavera se ve svém eseji zabývá problematikou metod literární vědy na prahu 21. století. Upozorňuje, že existující mnoho-
vrstevné umělecké texty vyžadují nové formy četby, studia i analýzy.

Z mimoopavských lingvistů zaujme stať prof. V. Tkadlčíka († 25. 12. 1997). Vynikající slavista se v ní zabývá problematikou číslovek v *První staroslověnské legendě o sv. Václavu*. Olomoucký lingvista J. Jodas publikuje své názory na hodnocení přejatých německých slov v novějších slovnících jazyka českého. B. Bednaříková se zamýšlí nad problematikou tzv. třetího syntaktického plánu a M. Hádková pojednává o nosičích jazykových znakových systémů. Poznatky dokládá zkušenostmi z výuky českého jazyka u cizinců. Příspěvek Z. Trösterové z Ústí n. Labem poukazuje na vliv konfese na formování slovanských spisovných jazyků v předspisovném období a její kolega I. Harák analyzuje v širším kontextu prvotinu I. Slavíka *Snímání s kříže*. Pražský lingvista J. Reyzek předkládá nové náměty k objasnění etymologie slova *lem*.

První sborník opavských lingvistů je zdařilý, námětově i obsahově hodnotný. Přejeme jim i celé lingvistické obci, aby i přes ekonomické obtíže dokázali publikovat výsledky svých bádání, příp. poznatky z vědeckých konferencí, jež lze na půdě Slezské univerzity úspěšně pořádat.

Josef Kolařík